

"ปัญญา"...ใครจะพัฒนาไปได้

พลเรือตรี ไพโรจน์ แก่นสาร

เมื่อพูดถึง "ปัญญา" คนส่วนใหญ่มักเข้าใจว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับคุณภาพสมอง พลังความคิด ความสามารถในการจดจำ และความมีเชาวน์ไวไหวพริบ ใครมีคุณสมบัติเหล่านี้อยู่ในตัวแล้วก็ยอมรับกันว่าเป็นผู้มีปัญญาดี เช่นนี้เป็นต้น ก็ไม่น่าผิดถ้าเราจะพากันคิดคล้อยตามกันไปในแนวทางเดียวกัน และใช้เป็นนิยามร่วมกันเพื่อการสื่อสารในวงที่กว้างออกไป

แต่ในทางพุทธศาสนาแล้ว ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า "ปัญญา" ไว้อย่างกะทัดรัดชัดเจนกว่านั้น ท่านให้ความหมายไว้ในทำนองที่ว่า ปัญญา คือ ความรู้จริง (ในสภาพที่แท้ตามธรรมชาติของสรรพสิ่ง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่เป็นรูปธรรมหรือนามธรรม) ท่านยังแบ่งปัญญาออกเป็น ๓ ระดับ จากระดับต่ำไปหาสูง คือ สุตมยปัญญา จินตมยปัญญา และภาวนามยปัญญา

"สุตมยปัญญา" หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากการได้ยิน ได้ฟัง เช่น จากครูผู้สอน จากการสนทนากับผู้อื่นและการฟังธรรมจากผู้รู้ หากจะตีความกันในขอบเขตที่กว้างออกไปก็น่าจะครอบคลุมไปถึงความรู้ที่ได้จากการเห็นด้วย เช่น จากการอ่านหนังสือหรือดูสื่อต่าง ๆ ปัญญาระดับนี้เป็นเพียงความรู้เบื้องต้น หรือการจำได้หมายรู้โดยยัง

ไม่มีการวิเคราะห์ในเรื่องของความถูกต้องหรือความเกี่ยวเนื่องกันของเรื่องที่รับรู้ทางหูทางตาเหล่านั้น แต่ก็มีค่าสำคัญไม่น้อย เพราะความรู้ส่วนนี้คือพื้นฐานของปัญญาในระดับที่สูงกว่าขึ้นไป

"จินตมยปัญญา" คือ ความรู้ที่เกิดจากการนำเอาความรู้เบื้องต้นมาคิดในแง่ของเหตุและผลด้วยการวิเคราะห์ (แยกแยะออกเป็นส่วนย่อย ๆ) คัดออก (ในส่วนที่ไม่เกี่ยวข้อง) และสังเคราะห์ (นำส่วนที่เหลื่อมารวมเข้าด้วยกันเพื่อให้เห็นภาพรวมชัดเจนขึ้น) ปัญญาหรือความรู้ในระดับนี้ย่อมมีความละเอียดลึกซึ้งกว่า สุตมยปัญญา สามารถอธิบายความเกี่ยวพันกันของความรู้เบื้องต้นที่มีอยู่เดิมได้อย่างเป็นระบบ แยกแยะได้ว่าปัจจัยหรือองค์ประกอบหลักของความรู้ที่ได้มานั้นมีอะไรบ้าง และมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างไร ทั้งยังอาจนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่คล้ายคลึงกันได้ ในวงที่กว้างออกไปอีก ปัญญาในระดับนี้เองที่ผู้เขียนเชื่อว่า คนไทยส่วนใหญ่ยังขาดกันอยู่มาก แม้แต่ในหมู่นักวิชาการที่สำเร็จปริญญาสาขาต่าง ๆ จากทั้งในและนอกประเทศ เท่าที่เห็นก็มีแต่พวกที่เอบอ้มไปด้วยความรู้ความจำ (สุตมยปัญญา) แล้วก็นำมาอวดอ้างยกตนข่มท่านกันไป ความเข้าใจอัน

แท้จริงในองค์ความรู้เหล่านั้น เพื่อจะใช้เป็น
กลไกสำคัญในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ยังมีกัน
ไม่มากนัก ทั้งยังไม่นิยมที่จะพัฒนาให้ดีขึ้น
อีกด้วย เพราะหลอกตัวเองไปวัน ๆ ว่า “ฉัน
เก่งพอตัวแล้ว” หรือ “ข้าแน่กว่าใคร” อะไร
ทำนองนั้น (ความเห็นส่วนตัวนะ)

“ภาวนามยปัญญา” ความรู้ที่เกิดขึ้น
เมื่อ “จิตนิ่ง” อันเป็นผลจากการภาวนา เช่น
การสวดมนต์ เดินจงกรม และนั่งสมาธิ เมื่อ
จิตหยุดการปรุงแต่งก็ย่อมรู้เห็นอะไรได้อย่าง
กระจ่างชัด ถูกต้องต้องแท้ตามสภาวะทาง
ธรรมชาติของธรรมทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็น
รูปธรรม เช่น คน สัตว์ สิ่งของ หรือนามธรรม
เช่น บาป บุญ คุณ โทษ และกฎแห่งกรรม
การจะมีปัญญาหรือความรู้ในระดับนี้ได้มีวิธี
เดียวคือต้องภาวนาหรือหาอุบายทำจิตทำใจ
ให้เชื่องลง ๆ จนถึงขั้นหยุดนิ่ง ซึ่งทำยากมาก
ต้องอาศัยการแนะนำพร่ำสอน จากผู้รู้และ
ความเพียรพยายามของตนเองอย่างต่อเนื่อง
ยาวนาน ทั้งนี้ยังขึ้นอยู่กับทุนเดิมหรือคุณภาพ
จิตที่ติดตัวแต่ละคนมาแต่กำเนิดเป็นสำคัญ
ด้วย

จากเรื่องราวเกี่ยวกับปัญญาในแนว
พุทธตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น คงพอเห็นได้
ค่อนข้างชัดเจนว่า “ปัญญาเป็นเรื่องที่พัฒนา
ได้” ด้วยการเพิ่มพูนทั้งปริมาณและคุณภาพ
ของความรู้เท่าที่แต่ละคนมีอยู่ให้สมบูรณ์ยิ่ง
ขึ้นนั่นเอง การเพิ่มปริมาณความรู้ให้กับตน
เองทำได้หลายวิธี เช่น การพบปะสนทนา
หรือฟังการบรรยายจากผู้รู้ (ฟังพระธรรมเทศนา
ได้ยิ่งดี) และการศึกษาค้นคว้าจากตำราต่าง ๆ

แม้ความรู้ที่ได้รับจะเป็นเพียงระดับต้น (สุดมย
ปัญญา) เราก็สามารถใช้หลักของเหตุผลเข้า
พิจารณาเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ลึกซึ้ง
ยิ่งขึ้น นี่คือการเพิ่มพูนหรือพัฒนาคุณภาพ
ของความรู้จากระดับ สุดมยปัญญา สู่จินตมย
ปัญญานั้นเอง

ส่วนการสร้างปัญญาหรือความรู้ใน
ระดับสูง คือ ภาวนามยปัญญา นั้น มีหนทาง
เดียวคือต้องเจริญสติหรือเพิ่มความระลึกรู้ว่า
เรากำลังคิด กำลังพูด หรือกำลังทำอะไรอยู่
เพราะสติเป็นเพียงกลไกเดียวที่เราอาจใช้ในการ
ยึดเหนี่ยวบังคับควบคุมจิตของเราได้
จิตโดยธรรมชาติไม่เคยอยู่นิ่ง ต้องคิดอ่าน
อารมณ์และปรุงแต่งความคิดอยู่ตลอดเวลา
ถ้าเราควบคุมมันไม่ได้ในที่สุดมันก็จะนำโลก
โกรธ หลง ซึ่งเป็นเครื่องบั่นทอนปัญญาเข้า
มาสู่ชีวิตจิตใจเราเข้าจนได้ เมื่อใดที่สติเข้มแข็ง
พอที่จะคุมจิตได้ ภาวนามยปัญญาย่อมเกิด
ขึ้น เราจะสามารถรู้เห็นหรือเข้าใจสภาวะธรรม
ใด ๆ ได้อย่างชัดเจน ถูกต้องต้องแท้ ตาม
สภาพทางธรรมชาติของธรรมนั้น ๆ โดยไม่
ต้องให้มีใครมาชี้นำพร่ำสอนเราอีก บาป
บุญ คุณ โทษ ผิดชอบชั่วดี จะประจักษ์
แจ้งแก่ใจตนเองนั่นคือปัญญาขั้นสูงสุดหรือ
ภาวนามยปัญญานั้นเอง

การปลุกสติทำได้หลายวิธี ที่พวก
เรารู้จักคุ้นเคยแต่ไม่ค่อยจะทำกันก็คือ การ
สวดมนต์ เดินจงกรม และนั่งสมาธิ ซึ่งมีจุด
หมายเดียวกันคือการระลึกรู้อยู่กับปัจจุบัน
ของตนให้ได้มากที่สุด ไม่เชื่อก็ต้องลองทำดู
แล้วจะรู้คำตอบชัดขึ้นมาเอง คงจะไม่สงสัย

อีกต่อไปในเรื่องเกี่ยวกับปัญญาว่าเป็นเรื่องที่พัฒนาได้หรือไม่ ความจริงเช่นนี้เป็นเรื่องที่รู้ได้เฉพาะตัว แม้จะอ่านตำรามากเพียงใด หรือมีผู้รู้มาพร่ำบอกเราอย่างละเอียดลออเพียงไหน ถ้าไม่ลงมือปฏิบัติด้วยแล้วคงไม่มีวันที่จะรู้จริงขึ้นมาได้ คำว่า “สติ” กับ “ปัญญา” ถูกใช้ควบคู่กันมาตั้งแต่โบราณกาล แต่ไม่ค่อยมีใครวิเคราะห์ความหมายมาก

เพราะสติคือที่มาของปัญญาทั้งในความหมายทางตรงและทางรอง ครูบาอาจารย์บางท่านสรุปไว้ให้ง่ายต่อการจดจำว่า “สติมา – ปัญญามี” ดังนั้น ถ้าใครอยากมีปัญญามากขึ้นกว่าเดิมก็ต้องหาทางเดิมสติให้กับตนเอง ถนัดวิธีไหนก็เลือกเอา เพราะจริตคนเรามากไม่เหมือนกัน เห็นด้วยหรือยังครับว่า “ปัญญาเป็นสิ่งที่พัฒนาได้แน่”

ปัญญาพาพ้นทุกข์

อันแสงใด สว่างกระจ่างแจ้ง
เสมอแสง แห่งปัญญา หามีไม่
แสงตะวัน อันเรืองรอง มุ่งอำไพ
ก็มีอาจ สาดส่องใจ ให้ไกลทุกข์

เมื่อจิตใส ใจสะอาด ปราศกิเลส
ย่อมรู้เหตุ ประจักษ์ผล กลดชั่ว
เรื่องบาปบุญ คุณโทษไซ้ร้ แจ่มใจตัว
เลิกเกลือกกลั้ว มั่วอบาย คลายทุกข์ตรม

มารไม่มา บารมี มักไม่เกิด
ทางประเสริฐ มักจะมี วิชาภักดิ์
แต่คนดี มีปัญญา กล้าประจักษ์
พ้นภัยพาล ย่อมพบทาง สว่างเอย

แสงปัญญา สิวาदन ให้พ้นโศก
อยู่ในโลก จะที่ใด ใจก็สุข
เพราะรู้ทัน กันกิเลส เหตุแห่งทุกข์
มิให้คลุก เคล้าจิตใจ ให้หม่นมัว

อันแสงธรรม น้อมนำใจ ให้กระจ่าง
จิตสว่าง ด้วยปัญญา พาสุขสม
แม้พานพบ สบทุกข์ภัย ไม่ระทม
คอยอบรม ช่มใจตน ทนฝ่าฟัน

นรชาติ